

3. Горбунова Л. Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія. Філософія освіти 1-2 (9). 2010. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/12681/1/Gorbunova.pdf>.
4. Nietzsche et la philosophie. Paris, 1962.
5. Корецька М.А. Влада: метафізична тема в неметафізическом контексті. *Вісник Самарської гуманітарної академії. Серія «Філософія. Філологія»*. 2007. URL: <http://www.phil63.ru/vlast>.
6. Олександр Марков. Влада образів над історією: новітні інтерпретації Жиля Дельоза (Огляд) / 17/5000 *НЛО*, 108. 2011. URL: <http://magazines.russ.ru/nlo/2011/108/ma38.html>.
7. Жіль Дельоз. Суспільство контролю PostScriptum / Жіль Дельоз URL: <http://www.ji.lviv.ua/n34texts/deleuze.htm>.

ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Христина Семчук

Процес виникнення етносів, національних спільнот, націй, постійний їх розвиток є закономірним і нездоланим явищем. Останні десятиліття людської історії мають одну виразну тенденцію – посилення національної свідомості, активність етнонаціональностей в багатьох країнах світу [1]. Це прагнення національних громад не пригасає навіть в умовах інтенсивного насаджування політиками ідей міжнародної співдружності, єдиного європейського дому та глобалізації. Людські спільноти наполегливо ідентифікують власні, самодостатні й неповторні особливості духовної й матеріальної культури, роблячи акценти на її етнічній самобутності. Українознавчі наукові інституції в роки незалежності теж почали продуктивно вивчати проблему національної психології, особливості нашої ментальності [2]. Адже, щоб будувати державу, яка б відповідала особливостям вдачі, національним інтересам, треба знати і розуміти специфіку національної ментальності.

Німецький народ відомий своїм почуттям обов'язку, порядку, англійський – консервативністю, раціональністю та стриманістю. Українців називають терплячими і стійкими до найвибагливіших забаганок долі. Темою даної роботи є коротка характеристика деяких аспектів ментальності українського народу в контексті формування національної свідомості та в умовах розбудови сучасної держави. Менталітет суспільства відіграє значну роль в процесах державотворення, утвердження України як цивілізованої європейської держави. Дослідження рис, характерних українському народові, допомагає зрозуміти певні особливості політичної культури, визначити пріоритетні напрями її вдосконалення та подальшої модернізації українського суспільства.

Найголовніше завдання будь-якого народу – творити та розвивати свою національну свідомість. Українці понад тисячу років здобували власну державність. Київська Русь, Козацька держава, часи Української Народної Республіки – такої насиченої та цікавої історії державотворення годі й шукати. Український народ безумовно вмів боротися за власну державу, проте не вмів її будувати. В цьому й була завжди проблема: ми не знаємо, що робити далі з нашою незалежністю, як її зберегти, стати врешті-решт самодостатньою країною, без втручання «друзів»-сусідів та без допомоги інших країн.

«Національна вдача» або «вдача народу» – так визначив поняття «ментальність» професор Українського інституту громадознавства в Празі Н. Я. Григорієв у спеціальному виданні «Українська національна вдача»: це те спільне, що є у всіх, що їх об'єднує в один

людський тип, а у відношенні до других народів, до всього людства – є тим, чим народи відрізняються один від одного [3, с. 59].

Серед вітчизняних науковців проблематика ментального та характеристики «суб'єктивної реальності» українського соціуму (тобто, власне, ментального) посідають значне місце в роботах М. Поповича, В. Храмової, М. Шлемкевич та інших [4]. Багато дослідників аналізують властивості українського національно-політичного менталітету, традиції політичного мислення українців, намагаючись віднайти коріння сучасних проблем і суперечностей.

Чому ми щоразу, коли подорожуємо, задумуємось над тим, що в іншій країні могло б бути значно краще життя? Як це «жити за європейськими стандартами», про що всі так мріють? Можливо, ми повинні створити свої, «українські стандарти», за якими захочуть жити в європейських країнах?

Найбільша проблема в тому, що все натхнення та бажання змін «поглинає» комплекс меншовартості. Особливість історії України полягає в тому, що її незалежне, самостійне життя обмежувалося невеликими проміжками часу. Безперервні навали різних держав і народів спричиняли постійні втрати територій. Несталість, постійні загрози духовно-культурного придушення, знищення найактивніших представників українського народу, а також зради власного народу українською елітою, людьми, які виступали його керманічами, – все це характеризує життя нації. Ці обставини вплинули на прагнення українців до самозбереження, спричинили зневіру до влади тощо. Тому українців вирізняє замкненість на «малому гурті», насамперед на родині, внутрішнє неприйняття влади при зовнішньому підпорядкуванню їй, комплекс меншовартості, другорядності, зайвості.

В українців є звичка порівнювати свою країну з іншими та вважати, що ми здебільшого «пасемо задніх» у рейтингу найуспішніших та найбільш розвинутих країн. В цьому нас переконували і продовжують це робити наші вороги. Насправді їм просто вигідно пропагувати комплекс меншовартості українцям, адже це неабияк підриває внутрішні сили та бажання до вдосконалення. Життя у складі Російської імперії поступово сформувало «малоросійський синдром», комплекс провінційності тощо. Комплекс неповноцінності проявляє себе, по-перше, в образі «молодшого брата», за якого влада приймає безвідповідальні рішення з надією, що хтось «старший», «вагоміший» заступиться, виправить і надасть за лояльність допомогу капіталом. По-друге, у масовій свідомості: в настроях запрограмованості повторення російських сценаріїв, особливо політичних; в переконанні частини українського соціуму в неможливості побудови незалежної української держави, аж до прагнення повернутися в СРСР. З цього складається враження, що українська держава прагне не стільки бути, скільки довести всьому світові, що вона існує. Носіями даного комплексу в найбільш концентрованому вигляді є лівозорієнтовані, зрадикалізовані політичні сили, які з різним ступенем активності діють практично на всьому політичному ландшафті країни.

Варто задуматись, чи хочемо ми піддаватись таким маніпуляціям і стояти на місці, замість того, щоб будувати омріяну країну та прагнути кращого, щоб не було соромно за її межами сказати: «я українець»?

Індивідуалізм українців зумовлює усунення людини від розв'язання проблем суспільства, обмеження її зв'язків з іншими людьми. Українця цікавить тільки його найближче оточення – чужі, інші люди для нього далекі, їх можна використовувати, у разі потреби ними можна навіть маніпулювати. Головне для українця, щоб його не турбували. Український індивідуалізм можна визначити як стратегію виживання особи, а не спільноти.

Другою вагомою проблемою менталітету є байдужість. Жити за принципом «моя хата скраю» – звична справа для багатьох українців. Внаслідок несприятливих історичних умов українці кілька століть не могли сформувати «третього стану» (поряд із селянством і нечисленним міщанством-інтелігенцією) – шляхти, тобто еліти, тому довго були переважно селянським етносом. Ця обставина не дала змоги сформувати в носіїві народної психології рис, характерних для великих соціальних спільнот. Життя селянина формувало глибокий індивідуалізм, який часто переходив у різні форми егоїзму. Водночас обставини селянського життя зумовлювали витворення в характерах людей споглядальної, а не активно-дієвої моделі соціальної поведінки. Тривала відсутність в українського народу власної держави відбилася в національній підсвідомості як стан людини, що є фактичним хазяїном землі, але через дію зовнішніх, ворожих сил, не може бути її вільним господарем. Саме з цього коріння проростають примирення з негативними явищами, терплячість, зайва сором'язливість, прагнення уникнути особистої відповідальності за стан громадських справ.

Ми завжди дбаємо про власне становище, проте проявляємо цілковиту байдужість до майбутніх поколінь. Як багато вміємо говорити про потребу змін в державі і як мало для цього робимо. Бажання захищати лише власні інтереси та бути байдужим, поки самі не втрапимо в халепу, бере верх над прагненням до глобальних змін та покращенням становища держави загалом. Чому наша національна свідомість «прокидається» лише тоді, коли проблеми торкаються наших осель, а до того ми абсолютно не зацікавлені у вирішенні цих питань?

Багато людей виступають проти хабарництва, проте коли самим доводиться бути учасником корупційних схем – обирають шлях, який зручніший їм, а не чинять за законом. Щодо припустимості побутової корупції існує подвійна думка, пояснила директорка «Демократичних ініціатив» Ірина Бекешкіна: «З одного боку, це все-таки корупція. І люди її засуджують. З іншого, коли ми питаємо, чи припустимо це – 40% кажуть, що це неприпустимо в будь-якому разі, і ще десь 40% вважають, що взагалі-то це погано, але припустимо. Часто люди використовують побутову корупцію, аби досягти певної мети» [5]. Роль самих громадян скоріше пасивна: тільки 11% вважають, що за подолання корупції відповідальні вони, хоча у 2015 році так вважали 24% опитаних. Немала кількість тих, хто заявив про свою готовність брати участь в антикорупційній діяльності, – 36%, починаючи з участі в громадських радах, продовжуючи участю в мітингах і публічних протестах, повідомленням про корупцію у правоохоронні органи, підтримкою неурядових організацій. Майже 12% повідомили, що вже долучалися до такої роботи [6].

Замість закликів до людей не давати хабарі варто створити умови, де вони не потрібні, як-от: швидка і прозора процедура оформлення документів із фіксованою платою. Водночас гучні затримання топ-чиновників мають закінчуватися судами, а суди – вироками, що може забезпечити тільки якісна робота правоохоронної та судової систем.

Не останнє місце у рейтингу проблем української ментальності займає постійне засудження людьми діючої влади та невдоволення реформами, які проводять політики. Впродовж української історії, починаючи з княжої доби, українці послідовно демонстрували в соціальній поведінці брак інстинкту підпорядкування, тобто дисциплінарного обов'язку. Ці риси національної вдачі трагічно проявлялися в княжих міжусобицях, козацьких чорних радах, отаманщині.

Виявляється, кожен другий громадянин України – політолог, який знає як вирішити найскладніші питання в країні. «Наша влада безвідповідальна, от якби я був/була президентом...», – ці слова вже присутні в звичному наборі фраз чи не кожного українця. Негативне ставлення людей до політики в Україні можна прослідкувати шляхом соціологічних опитувань. Вважають, що події в Україні розвиваються у неправильному напрямку, 70% населення,

у правильному напрямку розвитку подій впевнені 18%, 12% своєї думки не визначили [10]. Проте проблема в тому, що вони насправді не бачать закулісся та повних масштабів цих проблем, тому без належних знань неможливо об'єктивно оцінювати ситуацію. А ще гірше те, що люди не прагнуть почати ці зміни з себе, своєї свідомості. Помічають проступки депутатів, президента, уряду, але не визнають власних. Усі помилково думають, що владу має лише той, кого обрано на пост глави держави, проте народ і є рушійною силою, каталізатором глобальніших змін.

Згідно з даними загальнонаціонального дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова, з 15 по 19 грудня 2017 року в усіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, з поміж політичних інститутів найгіршу оцінку за довірою отримали: Верховна Рада України (76%), державний апарат (75%), політичні партії (71%), уряд України (65%), Президент України (60%). Наприкінці 2017 року, так само, як і наприкінці 2016 року, в Україні немає жодного політичного лідера і громадського діяча, довіра до якого переважала б над недовірою [6].

Українець бажає бачити у владі батька, який опікується своїми дітьми, а в державі – родину, у якій про кожного турбуються та створюють умови для реалізації творчого потенціалу. Цей архетип зумовлює зосередженість на почуттях, а не на умовах їх виникнення (так званий чуттєвий анархізм українського народу); – архетип особистої свободи, що спрямовує українців на життя та діяльність за принципом «у кожного своя доля і свій шлях широкий». Він спричиняє неприйняття нав'язаного авторитету, прагнення відмежуватися від соціуму, а також утверджує сподівання на власні сили, здібності та розум, власну ініціативу, що реалізується передусім у родинному житті.

Звичайно, ці особливості нашої ментальності значною мірою заважають Україні вийти з тяжкого економічного, соціально-політичного стану, успішно проводити антикризові заходи у різних царинах українського суспільства. Водночас стійкі самоврядні можливості української ментальності, традиційний природний демократизм народу, психологічне несприйняття ним деспотичного характеру центральної влади можуть прислужитися в суспільно-політичній, державотворчій практиці.

Насамперед нам потрібно навчитись розвивати свою національну свідомість, яка грає вирішальну роль у побудові самобутньої та щасливої держави, яку поважатимуть не лише наші громадяни, а й інші нації. Глибоке знання базових рис української вдачі має сприяти (разом з іншими чинниками) осмисленню напрямів творення і розвитку вітчизняного державотворчого процесу з урахуванням світової практики й самобутнього історичного досвіду українського народу.

Список використаної літератури

1. Martyniuk I. (2001). *Natsionalne vykhovannia yak osnova rozvytku aktyvnoi osobystosti* [National education as the basis for active personality development]. *Urok ukrainskoi*, 7, 29-33.
2. Бадзьо Ю. Національна ідея і національне питання. Київ : Смолоскип, 2000. 52 с.
3. Гонський В. Український патріотизм і формування менталітету нації. *Розбудова держави*. 1993. № 11. С. 55.
4. Додонов Р.О. Соціально-філософський аналіз процесу формування та функціонування етноментальності: автореф. дис. д-ра філос. наук: 09.00.03. Ін-т філософії НАН України ім. Г.С. Сковороди. Київ, 1999. 36 с.
5. Попович М. Нарис історії культури України. Київ, 1998. С. 727.

6. Смітюх Г., Стрілецький В. Україна сакральна: минуле, сьогодення, майбутнє. Київ : Знання України, 2006. 36 с.
7. Григорієв Н.Я. Українська національна вдача. URL: <http://diasporiana.org.ua>.
8. Храмова В. Передмова. Шлемкевич М. Загублена українська людина. Київ : МП «Фенікс», 1992. С. III–XIV.
9. Храмова В. До проблеми української ментальності / Українська душа. К., 1992. С. 4.
10. Чабарай А. Як українці сприймають корупцію. *Тиждень*. 2018. № 52. С. 16–17.
11. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва / Громадська думка: виборчі рейтинги і рейтинги довіри, грудень 2017. URL: <https://dif.org.ua/team/bekeshkina>.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ПРОЯВИ КСЕНОФОБІЇ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ

Корева Анастасія

Щодня люди стикаються із різноманітними проявами ксенофобії – в сім'ї, на роботі, на телебаченні. Ксенофобія стала невід'ємним супутником життя кожної людини. Але ж у чому полягає її суть, та що є причинами її формування? Страх – це емоція, що виражає реакцію людини на небезпеку і у більшості випадків піддається контролю. Фобія ж – це страх, який людина не здатна контролювати. Ксенофобія – страх перед невідомим, тим, що виходить за рамки розуміння індивіда, сукупність боязні та ненависті на фоні фізичних відмінностей чи способу мислення, дискримінація, ворожість. Ксенофобія – річ індивідуальна, адже повністю залежить від людини, її характеру, історичної епохи, країни, виховання чи оточення. Характерною рисою є поділ мислення на «своїх» та «чужих», який є абсолютно суб'єктивним, і при цьому, так звані, «чужі» обов'язково несуть у собі небезпеку. Поділ включає у себе не лише помітні фізичні відмінності, а й несприйняття інакомислення, чужорідного способу життя, іншої релігії і, доходючи до крайнощів, – навіть інтересів та індивідуальних вподобань. Але чому виникає цей страх? Чи природньо людині боятися і не сприймати відмінний спосіб життя? Чому ж в часи толерантності та гуманності, всередині кожного з нас досі живе внутрішній ксенофоб?

Тривожність перед невідомим є нормальною реакцією людини, проявом інстинкту виживання, але у тому й полягає сутність людського існування, щоб вивчати усе незрозуміле та не робити поспішних висновків. Еріх Фромм, досліджуючи механізми людської поведінки, писав, що усе чуже представляє певний інтерес і одночасно із цим викликає страх, підозрілість та заперечення і потребує неординарних рішень [1]. Саме тому темою даної роботи є оглядовий аналіз можливих причин зародження ксенофобії та визначення їх проявів у повсякденному житті. Якщо говорити узагальнено, то у ксенофобів існує в голові так званий образ ворога, нав'язаний батьками, оточенням, власними переживаннями чи досвідом. Створена рамка – певний еталон поведінки чи зовнішнього вигляду, виходити за межі якого є абсолютно неприпустимо.

Що ж впливає на формування ксенофобії, та чи можливо зупинити цей процес? В межах психоаналітичної теорії виникнення ксенофобії пояснюється дитячим страхом перед невідомими людьми. Це відбувається через звичку бачити лише знайомі предмети та обличчя і панічний страх дитини за умови появи когось невідомого. З часом, за правильного виховання відбувається адаптація та зникнення тривоги. Перші уявлення про навколишній світ допомагають сформувати саме батьки. Але чи завжди вони роблять усе